

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НЕТРАДИЦІЙНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Узагальнено, що одним із важливих завдань сучасної системи освіти є тяжіння до творчих методів, використання креативного потенціалу студентів у процесі розвитку сучасного суспільства й надання освіті онтологічного та екзистенціального виміру в межах сучасної культури. Учені наголошують на пріоритетному значенні формування творчої особистості над інформаційною функцією освіти, що забезпечує гармонійний розвиток студентів.

Нагальною потребою сьогодення є вироблення більш дієвої та цивілізовано-ефективної гуманітарної парадигми державотворення. Інакше кажучи, необхідно суттєво вдосконалити концептуальне підґрунтя і набір освітніх моделей культурної співпричетності підрастаючого покоління до суспільнотворчих процесів, які відбуваються в незалежній Україні.

Неперервна освіта як імператив інформаційного суспільства надає останньому форми "суспільства освіти". Це потребує теоретичного осмислення та, насамперед, обґрунтування нових тенденцій освітнього розвитку, що мають як планетарний, так і національний виміри. Глобалізація в більшості своїх проявів є не тільки специфічною формою ущільнення соціального і освітнього простору, а й процесом нелінійного розгортання соціальної творчості та життєтворчості індивідів. Отже, теоретичний аналіз соціальних та парадигмально-когнітивних детермінант розвитку сучасної освіти сприяє не тільки осягненню передумов формування "суспільства освіти", а й усвідомленню його багатомірності, а також поглибленню розуміння трансформаційних процесів, що відбуваються у сучасній освіті. Її радикальне оновлення неможливе без виваженої реформаторської стратегії [1: 24].

У межах гуманістичної філософії і зараз розвивається основний процес освітніх новацій, що служить надійною соціально-когнітивною основою більш широких узагальнень філософсько-освітнього характеру. Г. О. Балл, М. Н. Берулава, Б. М. Бім-Бад, Є. В. Бондаревська, М. Н. Дудіна, Г. Б. Корнетов, Б. Г. Мещеряков, С. А. Смірнов та низка інших дослідників зробили значний внесок в аналіз філософських аспектів гуманоцентричної переорієнтації освіти.

Серед найважливіших ідей, досить добре розроблених у вітчизняній науці, варто відзначити дві, що мають найбільше значення для розуміння нової сутності освіти. По-перше, це розкриття нового соціокультурного статусу освіти як провідної форми життєдіяльності суспільства, що не тільки виступає генератором його розвитку, а й є домінуючим фактором у формуванні соціокультурного середовища, в якому живе людина. У цій сфері плідно працювали В. М. Бескіна, В. Е. Чудновський, В. С. Біблер, А. Н. Бистрова, П. С. Гуревич, Е. В. Ільєнков, М. С. Каган, А. А. Касьян, А. І. Клізовський та низка інших учених.

По-друге, це надання освіти в межах сучасної культури онтологічного та екзистенціального виміру, що принципово змінює методологію освітньої практики в межах нового філософського бачення соціальної сутності освіти. На цьому поприщі значних успіхів досягли В. В. Давидов, В. П. Зінченко, Х. В. Кайдаков, В. А. Конєв, Л. Н. Овдієнко, Є. Н. Шиянов, І. Б. Котова та інші.

В основі активізації філософських досліджень сучасної освіти лежить необхідність використання освіти як креативного потенціалу в процесі становлення інформаційного суспільства.

Міжнародна спільнота вже виробила найбільш загальне розуміння суті сучасної філософсько-освітньої парадигми. Воно, зокрема, викладене в доповіді Жака Делора для Міжнародної комісії ЮНЕСКО (1996) у справах освіти для XXI ст., де визначено новий соціальний статус освіти, основні соціальні системотворюючі фактори для розвитку освіти, а також основні характеристики сучасної освітньої парадигми.

Аналіз вітчизняних досліджень у цій сфері дає можливість виділити узагальнені характеристики посткласичної філософсько-освітньої парадигми, що будуть визначати засади розвитку вітчизняної освіти у XXI столітті:

1. Зміна функціонального імперативу, поступовий перехід від функції підготовки кадрів та соціалізації до проєктивно-моделюючої функції по відношенню до суспільства та особистості.
2. Інтегративний і всеохоплюючий характер як сфери соціального життя.
3. Освіта як сфера виробництва, де використання знання перетворюється в один з основних ресурсів суспільства.
4. Як соціокультурний феномен освіта виконує інтегративну по відношенню до всіх сфер соціальної життєдіяльності функцію.
5. Гуманоцентрична орієнтація освітньої діяльності на рівні масової освіти.

6. У центрі освітнього процесу знаходяться не знання, а здатність людини до самостійного оволодіння ними, самовдосконалення, самонавчання та самовиховання. Відтак, основним предметом освіти стає сама людина.

7. Створення поліархічної системи комунікації у сфері освітньої діяльності, спрямованої на утвердження ідеалів рівноправності, співробітництва, взаєморозуміння та толерантності відповідно з проєктованими характеристиками нового світового порядку.

8. Культуротворчий характер нової освіти, коли освітній процес набуває характеру формування культури як особистості, так і суспільства загалом.

9. Опосередкування комунікації в освітній діяльності комп'ютерними засобами та мережами, які привносять новий зміст та форми в організацію освітньої діяльності.

10. На перше місце виходить проєктивна складова освіти, через яку найбільше проявляється оптимальність застосування в освітній діяльності синергетичної методології. Водночас, через проєктивність освіта набуває рис естетичної творчості – цілком нового парадигмального показника "суспільства освіти" [1: 25].

У сучасних умовах гуманізація організаційних основ освіти означає набуття особистісного виміру всіма формами освітньої діяльності в найбільш широкому значенні цього терміну. Загальний напрям організаційних новацій – розширення можливостей вибору суб'єктів освітньої діяльності. Це створює педагогічне середовище, яке за своїми характеристиками є сприятливим для розвитку, формування активної і творчої особистості.

Відтак, у гуманоцентрично орієнтованій системі освіти основним об'єктом управління має стати сама система комунікації людей з прицілом на створення сприятливого середовища як такої комунікації, так і освітньої діяльності загалом.

Зараз ще широко розповсюджений такий тип світогляду, в якому відстоюється ідея про те, що головна функція освіти полягає у передачі новому поколінню основних здобутків відповідної культури. Тобто традиційно-інформаційна функція освіти розглядається тут як пріоритетна. Особливо це стосується основних форм світогляду східних країн – Китаю, Індії і багатьох інших. Це впливає з того, що основна мета освітньої діяльності в них вбачалась в тому, щоб навчити людину краще "вписатись" у закономірності функціонування навколишнього світу, тому представники цього світогляду і зараз дуже обережно ставляться до ідеї про необхідність якихось кардинальних змін цього світу. Незважаючи на деякі суттєві відмінності між європейською культурою та східною, все ж і наша класична педагогіка виходила з пріоритетної ролі цієї традиційно-інформаційної функції. Правда, з епохи Нового часу ідея про необхідність суттєвих змін у навколишньому світі та виховання нової людини відповідно до цієї мети, почала відігравати все більшу роль і в освітній діяльності. Але, як вважає багато дослідників з філософських проблем сучасної освіти, в ній і зараз має місце "домінування непродуктивного над продуктивним, автоматичного над творчим" [2: 87].

Таке становище в освіті вже не може задовольнити сучасне суспільство, де, по-перше, відбуваються все більш швидкими темпами якісні зміни в розвитку майже всіх галузей людської діяльності і, по-друге, з'явилися такі найважливіші проблеми, які ми не можемо вирішити, спираючись тільки на культуру минулих епох. Тому одним із найважливіших завдань сучасної системи освіти є її перехід до творчих, проблемних методів навчання і виховання у формуванні креативної особистості.

За твердженням З. А. Малькової, "коли в сучасній моделі школи домінуюче місце займає письмове слово, запам'ятовування, розвиток формального логічного мислення, то гуманістичну модель школи треба орієнтувати на всебічний розвиток усіх творчих сил дитини" [3: 52]. Цим проблемам була присвячена спеціальна книга, в якій викладено основні результати міжнародного проєкту ЮНЕСКО.

Виходячи з пріоритетного значення формування творчості особистості над інформаційною функцією навчання зараз розвивається багато різних педагогічних учень як у нас, так і в інших країнах. Наприклад, Дж. Брунер вважає головним принципом педагогіки "навчання шляхом актів відкриття" [4: 54].

Але положення про пріоритетне значення формування творчої особистості над інформаційною функцією освіти ще не розкриває складного суперечливого взаємовідношення цих двох функцій. Це положення треба віднести до того релятивістсько-плюралістичного напрямку педагогіки, який зараз, незважаючи на всі свої позитивні риси, дає однобоке вирішення її найважливіших проблем. Дійсно, як правило, зараз наявна величезна інформація про будь-які об'єкти нашої діяльності. Тому застосування деяких проблемно-творчих методик до цієї діяльності (а їх у сучасній науці і педагогіці існує майже незліченна кількість) не гарантує нам відкриття якоїсь суттєво нової інформації про дані об'єкти. Тобто ми часто "відкриваємо" той "велосипед", який вже давно був створений. Усе це говорить про те, що не треба абсолютизувати тільки творчу функцію педагогіки і недооцінювати її інформаційну функцію.

Засвоєння останньої має необхідне і дуже суттєве значення і для виховання творчої особистості, бо остання часто пов'язується з її визнанням як всебічно розвиненої. Тому мова повинна йти не про пріоритетну роль тільки однієї з двох згаданих вище функцій освіти, а про подолання тих концепцій, що були засновані на абсолютизації тільки її традиційно-інформаційної функції і про розроблення нового підходу до глибшого і ефективнішого поєднання цих функцій. Інформативна і творча функції педагогіки тісно пов'язані із співвідношенням так званих традиційно-класичних і інноваційних педагогічних

методів. До перших можна віднести усі ті педагогічні системи, починаючи від Яна Коменського, які не виходять з пріоритетного значення її творчої функції. Наприклад, В. М. Розін вважає: "Класична система чи модель освіти сьогодні повністю вичерпала себе. Нова педагогічна парадигма виходить з формування не тільки знаючої, але й підготовленої до життя, розуміння інших людей і культур людини" [5: 86]. Подібні ж радикальні погляди з негативною оцінкою сучасних класичних методів педагогіки, що панують в нашій школі, розвиває і доктор психологічних наук А. В. Фурман.

У зв'язку з цим розглянемо ще одне важливе питання сучасної філософії освіти, яке стосується як розроблення якихось загальних закономірностей творчої діяльності взагалі (тобто методології творчості), так і методології виховання творчої особистості. По-перше, у світовій літературі досить поширеною є точка зору, згідно з якою розроблення такої методології взагалі неможливе. Вона спирається на те, що суть будь-якої творчої діяльності полягає саме у вирішенні нових проблем, де всі вже відомі нам закономірності і методи діяльності не можуть привести до позитивного результату. Так, ще А. Ейнштейн писав, що творча інтуїція, як суть наукової творчості, є нелогічною і нерациональною формою мислення і тому її механізми не можна розкрити в якихось раціональних його формах.

Але не менш поширеним є і протилежний підхід, що заснований на розумінні якоїсь принципової тотожності логічного й інтуїтивного мислення. Наприклад, А. Т. Спіркін стверджує, що "інтуїція" це як би звернута логіка "мислення" [6: 200]. Тому важливим завданням пізнання вважається і розкриття в логічній формі інтуїтивних механізмів творчої діяльності. Згідно з таким підходом не тільки можна, а й треба розробляти методологію творчості.

Методологія творчої діяльності, її застосування в освіті до формування творчої особистості повинна спиратись на певні принципи. Це означає, що така методологія повинна включати у себе: 1) певну загальну для всіх суперечливих між собою концепцій творчості основу; 2) деякі закономірності взаємозв'язку цієї основи з такими концепціями; 3) принцип діалогової взаємодії між цими концепціями.

Виходячи з даних вимог, спробуємо розкрити зміст категорії, яка буде відігравати роль філософських основ формування творчої особистості в сучасній освіті. Це є категорія "проблема". Проблема, звичайно, визначається як питання, що виникає у процесі діяльності будь-якого суб'єкта, знаходження правильної відповіді на яке пов'язане з суттєвими труднощами. Вже в повсякденному житті людей виникає багато проблем. Але нас тут будуть цікавити наукові і навчальні проблеми і їх співвідношення. Під науковою проблемою розуміється таке питання, яке виникає в процесі розвитку певної науки, на яке вона в даний час не має відповіді, чи на яке даються різні відповіді, що суперечать між собою. Мабуть, мали слушність ті дослідники методології науки, які вважали, що чітке формулювання наукової проблеми гарантує вже не менш як на 50 % його успіхів.

Незважаючи на те, що в сучасних типах освіти існує різне розуміння вирішення проблеми співвідношення інформаційної і творчої функцій педагогіки, зараз ідея про необхідність переходу до проблемних методів навчання підтримується майже всіма представниками цих типів.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у тому, що багато вчених, а саме: О. М. Куцевол, Л. І. Морська, Л. Ф. Мірошніченко та інші, зазначають, що саме креативна методика є перспективною і оригінальною рушійною силою сучасної освіти. Багато аспектів цього питання потребують негайного висвітлення у педагогічній науці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Романенко М. І. Соціальні та парадигмально-когнітивні детермінанти сучасної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук : спец. 09.00.10 "Філософія освіти" / М. І. Романенко. – Донецьк, 2003. – 32 с.
2. Общеузовская научная конференция "Философия образования" // Вестник Московского университета. – Серия 7. – Философия. – 1994. – № 1. – С. 87–90.
3. Малькова З. А. Гуманизация образования / З. А. Малькова // Образование в мире на пороге XXI века. – М., 1991. – С. 52–56.
4. Буржуазная педагогика на современном этапе. – М. : Мысль., 1984. – 71 с.
5. Общеузовская научная конференция "Философия образования" // Вестник Московского университета. 1994. – № 1. – С. 86–95.
6. Спиркин А. Т. Сознание и самосознание / А. Т. Спиркин. – М. : Изд-во МГУ, 1972. – 207 с.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2011 р.

Рыбинская Ю. А. Тенденции развития нетрадиционного образования в современном обществе.

Подытожено, что одной из важных задач современной системы образования есть переход к творческим методам, использование креативного потенциала студентов в процессе развития современного общества и предоставление образованию онтологического и экзистенциального измерения в рамках современной культуры. Ученые акцентируют внимание на приоритетном значении формирования творческой личности над информационной функцией образования, что обеспечивает гармоническое развитие студентов.

Rybins'ka Y. A. The Tendencies of the Non-Traditional Education Development in the Modern Society.

It has been summarized that the basic tasks of the modern education system are the transition to the creative methods, the usage of students' creative skills in the process of the modern society development and the ontological and existential dimension supply to the education in the conditions of modern culture. The scientists point out the importance of the creative personality formation over the informational educational function that provides the harmonious students' development.